

Галина ТКАЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
педагогіки та методик дошкільної і початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

"Шевченківські уроки" – в кожну школу і родину*

4 клас

Тема. Тарас Шевченко "В сім'ї вольній, новій не забудьте пом'янути..."

Матеріал до уроку: Васильченко С. "Залізні стовпи", "В бур'янах"; Грінченко Б. "Пам'яті Тараса", "Шевченкова могила"; Іваненко О. "Маленьким про великого Тараса"; Пчілка О. "До Кобзаря"; Рильський М. "Шевченко"; Костенко Л. "Повернення Шевченка", "Кобзар співав в пустелі Кос-Аралу"; Драч І. "Смерть Шевченка"; Скомаровський В. "На Тарасовій горі", "Тарасові птиці".

Мета. Узагальнити, уточнити і розширити знання учнів про великого Кобзаря; ознайомити з художніми творами про Тараса Шевченка; виховувати гордість за митців слова і свою Україну; розвивати монологічне мовлення; добирати і створювати свої добірки віршів, репродукції картин, ілюстрації.

Тип уроку: авторський, форма проведення – усний журнал. Кожна сторінка журналу гарно, зі смаком оформлена.

Хід уроку

Вступне слово вчителя.

Тарас Григорович Шевченко – геній, якого ні до, ні після нього українська література не знала. Природа його наділила незвичайним даром чуйності, дала дивовижні здібності перетворювати життєві враження в яскраві образи і втілювати їх за допомогою слова в чудові поезії.

Щедро обдарований природою, він зрозумів, що на ньому лежить свята повинність служити на користь людям, запалювати святий вогонь правди, добра, любові людини до людини. Три дари відпущено було Шевченкові щедрою природою: дар співця, дар художника, дар письменника. І нам з вами слід пишатися цими дарами, повсякчас звертатися до них, вивчати і поповнювати свої знання, збагачуватися ними.

Про Тараса Шевченка багато написано художніх творів іншими письменниками. Хто вони? Подивіться виставку книжок. Чи не хотілось би доповнити виставку? (Доповнюють).

Саме про Шевченка і його образ у художній літературі піде мова на нашому сьогоднішньому уроці позакласного читання.

1-ша сторінка. Сирота в свитині...

Ведучий - учень читає уривок із вірша Олени Пчілки "До Кобзаря".

Кобзарю наш! Хвали не треба
Твоїм пісням, твоїм думкам.
Немов зоря з ясного неба,
Вони піввіку сяють нам!
Та ще ясніш зоря блискуча
Твоєї слави засія,
Коли згадать, яка живуча
Була та думонька твоя...

Дружна сім'я.

– Якою була сім'я у Тараса? Згадаємо і пройдемося шляхом його вічного життя. У якій книзі про це мовиться?

Учень розповідає І частину твору О.Іваненко "Маленьким про великого Тараса".

– Родина була велика, дітей багато, злидні. У Тараса були старша сестра та брат – Катруся і Микита, та молодші за нього – Йосип, Яринка і сліпенька Марійка. Батьки на панщині працювали, а вдома їхні діти залишалися голодні, босі...

– У Шевченків була дружна сім'я: любили одне одного, жаліли. Зберуться усі ввечері після роботи, постелять у садочку коло хати рядно, посідають, вечеряють, гомонять.

– Пізніше, згадуючи свою сім'ю, ранне дитинство, Тарас Шевченко написав:

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть...

(Один із учнів читає цей вірш до кінця. Звучить музика на слова поезії).

Залізні стовпи.

Учень. Приходив до них часто старий-престарий дід Іван. Його дуже любив маленький Тарасик. Притуляться до нього і слухає...

Цікавий до всього був Тарасик, про все йому хотілося дізнатися: чи є залізні стовпи, які небо підтримують, чому шлях Чорним зветься, і хто такі гайдамаки.

Учениця. Я розповім оповідання С.Васильченка "Залізні стовпи". (Учень розповідає, а деякі місця зачитує).

Родинне лихо.

Учень розповідає II частину оповідання О.Іваненко "Маленьким про великого Тараса", зачитує, як одного разу батько взяв малого у "чумачку" – подорож з чумаками.

* Закінчення. Початок див.: Початкова школа, № 3 за 2014 р.

ДО 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Інший учень читає уривок із вірша "Якби ви знали, паничі...":

... Батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята. Я до школи —
Носити воду школярам...

2-га сторінка. Школа малярства.

Мрія вчитися малювати.

У класі підготовлено виставку ілюстрацій, репродукції картин, малюнки до творів Тараса Шевченка.

Учень розповідає III і IV частини оповідання "Маленьким про великого Тараса", про мрію вчитися малювати, зачитує те місце, в якому розповідається, як пан застав Тараса за малюванням і вирішив, що "добре мати свого власного художника".

Малювання у Літньому саду.

Наступний учень продовжує розповідати V, VI частини оповідання, зачитує уривок про те, як Тарас тікав білими ночами у Літній сад у Петербурзі, як зустрівся з земляком Іваном Сошенком, як великі благородні люди викупили Тараса і дали йому папір — "він вільна людина".

Навчання в Академії мистецтв.

Учень продовжує розповідати про те, що Тарас в Академії мистецтв став учнем Карла Брюллова, про його старанне навчання і добре малювання, про першу книжку віршів "Кобзар".

3-тя сторінка. Тарасова вербінка.

Солдатчина.

Ведучий учень. Якось повертався Тарас зі своїх мандрівок по Україні до Києва, зійшов на причал, аж тут підходять до нього жандарми і арештовують.

Розлютився цар за його сміливі вірші та наказав віддати Тараса в солдати і заслати далеко-далеко від України. Та ще цар заборонив йому писати і малювати.

Десять років пробув Тарас у далеких краях. Спочатку проходив він солдатську муштру в гарнізоні Орської фортеці, потім два літа плавав Аральським морем з експедицією під команду капітана Бутакова.

Тараса полюбили і матроси, і солдати, і сам командир експедиції. Скориставшись цим, він зробив там багато прекрасних цікавих малюнків моря, берегів, мешканців краю — казахів і туркменів.

(Показ цих малюнків).

Крадькома, хоч це було суворо заборонено царем, Тарас писав вірші, а записував у малесеньку книжечку-зошит, ховав її за халявою чобота. Ця маленька "захальвна" книжечка зберігається і зараз.

(Ілюстрація її зовнішнього вигляду).

Вербова гілка.

Але і тут знайшлися заздрісні, нікчемні люди, один із офіцерів написав донос у Петербург. Пере-

лякане начальство запхало Тараса у відлюдний далекий форт на березі Каспійського моря. Везли під вартою, ніби страшного злочинця. Перед тим, як сідати у човен, підібрав Тарас на дорозі вербову гілочку, заховав її за пазуху, як дорогу згадку про Україну. А що було далі?

Учень. Я підготував і прочитав вірш В.Скомаровського "Вербова гілка" (Із зб. "На Тарасовій горі". — К.: Дитвидав, 1963). Починає читати.

Другий учень продовжує: Дуже хороший був голос у Тараса, він добре співав. Ось як про це пише Ліна Костенко.

Кобзар співав в пустелі Кос-Аралу,
У казематах батюшки-царя.
Кайдани, шаленіючи, бряжчали,
Щоб заглушити пісню Кобзаря.
А пісня наростала у засланні,
А пісня грати розбивала вщент.
Правдивій пісні передзвін кайданів —
То тільки звичний акомпанемент.

(Звучить музика до творів Т.Шевченка).

4-та сторінка. Безсмертний наш сучасник.

Повернення Тараса.

Учитель. Повернувся Тарас Шевченко із заслання через десять років. Забрали його молодим, думим, а вертався хворим, сивим. *(Показ портрета).* Ліна Костенко написала вірш "Повернення Шевченка".

Заслання, самота, солдатчина. Нічого.
Нічого — Оренбург. Нічого — Кос-Арал.
Не скаржився. Мовчав. Не плакав ні від чого.
Нічого, якось жив і якось не вмирав.
Вернувся в Петербург, і ось у Петербурзі —
Після таких років такої самоти! —
Овацію йому таку зробили друзі! —
Коли він увійшов. І він не зміг іти.
Він прихилився раптом до колони.
Сльоза чомусь побігла до повік.
Бо, знаєте... із каторги в салони ...
Не зразу усміхнеться чоловік...

Самотність.

Учитель. В останні роки життя Шевченко мріяв оселитися в Україні, у хатині з вишневим садочком. Але не судилося. Про це і в вірші "Якби з ким хліба з'їсти".

Учень (читає).

Якби з ким сісти хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно б,
Хоч і як-небудь на сім світі,
А все б таки — якось жилось.
Та ба! Нема з ким. Світ широкий,
Людей чимало на землі...
А доведеться самотним
В холодній хаті кривобокої
Або під тином простягтись...

ДО 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Відійшов у вічність.

Учитель. Настав 1861 рік, рік, який почав відлік його останніх днів життя.

Нестерпні муки терпів Тарас в ці дні. В день народження 9 березня його провідали друзі. Приносили записки, телеграми, листи, в яких тривожні та делікатні побажання здоров'я. Адже чутки про тяжку хворобу поета ходили давно. Отримавши вітальні телеграми з Харкова і Полтави, Шевченко проказав: "От якби додому, там би я, може, одужав". Та то вже було лише передсмертне бажання, бо вранці 10 березня він зійшов у свою майстерню, упав і відійшов у вічність. Ніхто не був байдужим до цього горя. Так, поет Іван Драч написав вірш "Смерть Шевченка".

Один з учнів читає уривок.

Цілу ніч на дворі виє хуга,
Плаче, деренчить в віконнім склі.
Ні дружини, ні дітей, ні друга –
Тільки гілка вишні на столі.
Телеграма від полтавців. М'ята
Віє в душу запахуший дим,
Та маленька свічка тьмянувата
Тріскає і мружиться над ним...
Нині вишня бризнула суцвіттям –
В пляшці тепла гілочка жива...
Біль пекучий... І вона, самотня,
В цвіті вся, як в думках голова.
Ліг у ліжко. Віє чи не віє –
В заметілях весь життєвий шлях.
В свічці ледве дихають надії,
І блукають пальці в пелюстках.

Учитель. Спочатку Тараса Шевченка поховали в Санкт-Петербурзі. У травні цього ж року тіло великого Кобзаря було перевезено в Україну. З того часу 22 травня – День пам'яті поета, день національного трауру України. Зробили так, як просив поет, поховали його на Україні, над Дніпром, як писав він у своєму "Заповіті".

Учень читає уривок із вірша Івана Драча "Смерть Шевченка".

У кругосвітній похорон пішли,
Щоб зупинитись на горі Чернечій.
Йшла вперше Україна по дорозі
У глибину епох і вічних зльотів –
Йшла за труною сина і пророка.
За нею по безсмертному шляху
Ішли хохли, русини, малороси,
Щоб зватися українцями віднині.

Висока могила.

Ведучий учень. Чи є в усьому світі поет, могила якого була б таким дорогоцінним скарбом, як могила Тараса Шевченка в Україні? На це запитання дає відповідь Борис Грінченко у вірші "Шевченкова могила".

Учень (читає).

В степах тих високі могили,
Найвища ж, найбільша одна –

Стоїть над Дніпром ясновидим,
Стоїть і самотня, й сумна.
Висока й велика могила!
В могилі спить батько Тарас...
Багато зробив він на світі
І мучивсь багато за нас.
Він рідній віддав Україні
І душу, і серце свої,
Своїми піснями-сльозами
Він виспівав горе її...
Степи простягнулися до моря,
В степах над широким Дніпром
Сумує самотня могила
З високим і білим хрестом.

Учитель. Світлий, нетлінний образ гори-могили великого Кобзаря став національною святиною. Ось як про це пише Грицько Бойко у вірші "Про дідуся Тараса".

Учень.

В зелені квітучій Канів на Дніпрі. Пам'ятник на кручі. На крутій горі. Тут лежить великий Наш співець Тарас. Та живий навіки Він в серцях у нас.	І дорослі, й діти – Всі сюди ідуть І найкращі квіти Кобзарю несуть... Тож як будеш часом В Каневі колись, – Дідусю Тарасу Низько поклонись!
---	--

Учень читає вірш М.Рильського "Шевченко".

Всі його ми батьком звемо,
Так від роду і до роду:
Кожний вірш свій і поему
Він присвячував народу.
Він любив усе прекрасне,
І ненавидів потворне, –
І його ім'я не згасне,
Світлий образ – неповторний.
Чисту матір і дитину
Він прославив серцем чистим
Всю осяяв Україну
Поглядом він променистим.
Ось чому в сімі великій,
У цвіту садів прекрасних
Буде жити він вовіки,
Як безсмертний наш сучасник.

Підсумкове слово вчителя. Кожної пори року прекрасна та велична Тарасова гора: і коли голубіють кетягами її бузкові алеї, і коли вкриваються червленими золотими листочками клени, і коли лягає на схили гори біле покривало зими...

...І доки сонце світить в небі,
Земля вершить безкрайню путь, –
Шляхи й стежки людські до тебе, –
Тарасе наш, не заростуть!

Микола Негода

Ось і закрилась остання сторінка нашого журналу про коротке страдницьке життя великого Кобзаря, проте продовжується вічне життя його світлої слави...